

Илија М. РАЦИЋ*

Синиша Р. ДОСТИЋ**

Универзитет „Унион – Никола Тесла” у Београду

Факултет за пословне студије и право

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА КАО ИЗВРШНА ФУНКЦИЈА У КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОМ РАДУ У ПОЛИЦИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Апстракт: Циљ овог истраживања је да се применом научно-истраживачких метода идентификују, научно опишу, класификују и делимично објасне слабости прикупљања података као извршне функције у криминалистичко-обавештајном раду у полицији Републике Србије. Спроведеним теоријским истраживањем су идентификовани проблеми функционалне природе применом извршне функције прикупљања података, који се могу класификовати као следећи: 1) теоријске разлике приликом појмовног одређивања података и криминалистичко-обавештајне информације, 2) традиционални (реактивни) начина прикупљање података у односу на савремене проактивне методе, 3) координација и мотивисаност полицијских службеника, 4) децентрализација базе података. Извршне функције у криминалистичко-обавештајном раду се обављају кроз криминалистичко-обавештајни процес који представља доказно средство за сагледавање деловања свих појавних облика криминалитета, прекршаја и других безбедносно интересантних догађаја, и омогућавају доношење одлука заснованих на прикупљању, обради и анализи података, као и предузимању превентивних мера. Општа сврха криминалистичко-обавештајног рада је прикупљање података о појединцима или организованим криминалним групама које су укључене у криминалне активности, ради увида у њихово функционисање. Истраживање је реализовано као теоријско-емпиријско, где су у његовој реализацији комбиновано коришћене методе теоријских и емпиријских истраживања (ставови и мишљења полицијских службеника у полицији Републике Србије), односно: општенаучне, логичке и емпиријске методе. У овом истраживању је теоријско-емпиријски потврђен став да се функционисање полицијске организације у Републици Србији може унапредити што подразумева одговарајуће (функционалне) промене у њеним извршним функцијама, укључујући посебно промене у обављању криминалистичко-обавештајних послова, односно у прикупљању података којима се може допринети квалитетнијој изради и употреби криминалистичко-обавештајних производа (стратешка процена јавне безбедности, оперативне процене јавне безбедности, профил безбедносног проблема, профил безбедносно интересантног лица/групе и других аналитичких производа), што би утицало на ефикасније, ефективније и економичније обављање полицијских послова и задатака. Научна оправданост истраживања произилази из његових очекиваних резултата којима се може:

* Доктор наука – криминалистичке науке, ilija.racic@gmail.com

** Ванредни професор, sinisa.dostic@fpp.edu.rs

1) допринети продубљивању и проширивању научно верификованих знања у области криминалистичко-полицијских, безбедносних и организационих научних дисциплина, 2) указати на правце, области и теме будућих научних истраживања и 3) обогатити методолошка пракса научног истраживања организације и проактивног функционисања полиције у савременим условима.

Кључне речи: прикупљање података, криминалистичко-обавештајна информација, извршне функције, криминалистичко-обавештајни рад, криминалистичко-обавештајни производи.

УВОД

У општем теоријском смислу, неопходно је направити разлику између податка и криминалистичко-обавештајне информације. Податак је информативно обавештење које носи нове чињенице које не морају бити тачне, али указују на потребу да се по њима поступа. Упркос многим дефиницијама које су до сада објављене, наједноставније је рећи да је: „податак + анализа = информација”. Наведена формула појашњава разлику између прикупљених података и добијене информације, где кључну улогу представља анализа. Да би настала криминалистичко-обавештајна информација, неопходно је прикупљене податке проценити, обрадити и анализирати (Раџић 2023: 32).

Под појмом прикупљање података подразумева се прикупљање сирових података које ће аналитичари користити за припрему криминалистичко-обавештајних информација. У развијеним полицијским организацијама подаци се прикупљају од стране свих полицијских службеника, као што су случајеви: 1) поступања по захтевима за израду криминалистичко-обавештајне информације од стране управљачких група у полицији; 2) серије извршења кривичних дела или процене претње и ризика од појаве извршења терористичког акта; 3) подаци добијени од стране грађана или оперативне везе (информатора и сарадника); (Carter 2011: 62) 4) током обављања патролне и позорничке делатности; 5) применом посебних доказних радњи (мера тајног надзора комуникације, ангажовањем прикривених истражника); 6) доказима форензике и различитим типовима личних евиденција (Thibault, Lynch, McBride, 2007: 191).

Основни принципи који утичу на квалитет прикупљених података су: 1) тачност – битан услов за квалитетну израду криминалистичко-обавештајних информација представља тачност прикупљених података, чија се процена спроводи током поступка евалуације; 2) довољност – мали број прикупљених података отежава процес израде криминалистичко-обавештајних информација. Према томе довољност обухвата прилив великог броја прикупљених података које обухватајући елементе тачности представљају основ за даљи оперативни рад; 3) релевантност – прикупљени подаци поред тачности и довољности морају бити релевантни, односно морају бити истинити и усмерени на конкретан криминални догађај; 4) правременост – прикупљени подаци морају бити доступни надлежним организационим јединицама у циљу даљег оперативног поступања. Да би се то постигло, неопходан је правремен унос информација у централизовану базу података, чиме се омогућава бржа претрага у складу са постављеним захтевом руководиоца (Раџић 2023).

Избор метода за прикупљање података представља битан услов за ефективнији и ефикаснији оперативни рад. У развијеним државама (САД и Великој Британији) користе се различити термини код начина прикупљања података од стране надлежних служби. У односу на обавештајну заједницу, може се извршити класификација на: 1) прикупљање података од стране грађана у оквиру заједнице путем отворених и затворених извора, који се одређују појмом „људски извори (на енглеском и у даљем тексту: „HUMINT“); 2) прикупљање података пресретањем електронских сигнала на копну, мору и ваздуху, чиме се такав начин одређује термином „Сигнална информација“ (на енглеском и у даљем тексту: „SIGINT“). Постоје два облика „SIGINT-а“: 1) комуникационо прикупљање података (на енглеском и у даљем тексту: „COMINT“), које представља прикупљање и експлоатацију комуникационих сигнала, укључујући био који облик електронске гласовне комуникације, као што је путем факса, бежичних уређаја или гласовног интернет протокола (Skype); 2) страни инструментални сигнали (на енглеском и у даљем тексту: „FISINT“) је пресретање и експлоатација података о перформансама и праћењу током тестирања система наоружања и свемирских возила; 3) сликовна информација (на енглеском и у даљем тексту: „IMINT“) је изведена из визуелне фотографије, инфрацрвеног снимања слике, ласера, електро-оптике, визуелног радара и сателитских снимака (Carter 2011:63).

На почетку XXI века криминалистичко-обавештајни рад обухвата примену отворених извора података, који су значајну улогу добили развојем технике и телекомуникације, па се означава појмом: „век глобалних информација“. Традиционални оперативни рад карактерише искључива примена затворених извора уз уверење да представља валидан начин прикупљања података заснован на њиховом квалитету и квантитету који је у теорији познат као: „век тајних извора података“ (Sands 2005:64). Предност отворених извора података је велика доступност квантитативних података који се могу прикупљати без формално правног основа. У Великој Британији, Сједињеним Америчким Државама и Шведској, укључујући и друге европске државе, под отвореним изворима података користи се термин: Open Source Intelligence (у даљем тексту: OSINT) (Шебек 2014). Према томе отворене изворе података можемо дефинисати као информације које немају тајни карактер и у основи се базирају на подацима прикупљеним обрадом отворених извора доступних широком кругу корисника (Intelligence Community Directive, 2006). Поред чињенице да отворени извори података немају тајни карактер, у пракси се срећу ситуације када производи њене обраде представљају тајну. Управо, значајна предност отворених извора података заснива се на доступности свим заинтересованим странама, а превасходно аналитичарима у циљу даље процене, обраде и анализе (DCAF, 2014:50).

У полицији Републике Србије, прикупљају се подаци применом овлашћења која су прописана општим и подзаконским правним актима. Општи правни акт који прописује начине и методе прикупљања података је *Закон о полицији*, чији члан 91 прописује следеће: „Полицијски службеник може прикупљати обавештења, податке и информације од лица, у циљу спречавања, откривања и расветљавања кривичних дела или прекршаја и њихових учинилаца или за обављање других полицијских послова у складу са законом“. Наиме, законодавац у наведеном члану не дефинише начин евидентирања прикупљених података, осим у ставу 3, који гласи: „О обавештењима

прикупљеним од грађана полицијски службеник сачињава службену белешку“. На тај начин законодавац није прецизирао да ће се након прикупљених података сачинити оперативни извештај или оперативна информација. Подзаконски акти који прописују начин прикупљања података су: 1) *Обавезна инструкција о криминалистичко-оперативном раду полиције*, где је прописана јединствена методологија по којој се могу ангажовати лица за сарадњу; 2) члан 10. *Правилника о начину обављања јојединичних полицијских послова*. У полицији Републике Србије, начин прикупљања података остварује се применом методе оперативних веза. Теоријски под појмом оперативних веза подразумевамо лица која располажу, прикупљају и за потребе полицијских службеника преносе податке неопходне за рад и даље поступање полицијских службеника. Оперативне везе у полицији Републике Србије се могу поделити на информаторе и сараднике (Ђурђевић, Радовић 2020). Правни основ за њихово ангажовање прописан је Обавезном инструкцијом о криминалистичко-оперативном раду полиције у којој су дефинисани принципи у раду са информатором и сарадником, регистравање и ангажовање информатора и сарадника (Раџић 2023).

МЕТОДОЛОГИЈА

Постављени научни циљеви и предмет истраживања условили су коришћење и одговарајућих филозофских, општенаучних, логичких и емпиријских метода. Од филозофских у истраживању су коришћене: дијалектичка, позитивистичка и структуралистичка метода. Од општих, тежишно су коришћене: статистичка, компаративна, историјско-компаративна и метода моделовања. Од емпиријских метода у истраживању су коришћене: метода анализе садржаја и метода испитивања применом технике анкетирања. *Методом анализе садржаја* (квалитативна и квантитативна), анализирани су доступни резултати досадашњих истраживања о примени и ефектима примене извршне функције прикупљања података у Републици Србији. У примени метода анализе садржаја коришћени су: одговарајући научни и стручни радови доступни у научним монографијама, часописима и зборницима радова; документација одговарајућих научно-истраживачких пројеката и пројеката организационих промена у полицији, као одговарајући извори доктринарне и формално-правне природе.

Методом испитивања је коришћена у сврху добијања ставова и мишљења испитаника, за шта су креирани били анкетни упитници. Анкетирање је спроведено на узорку од 142 запослена, од чега су 130 мушког пола, што чини 70% од укупног броја запослених и 70 женског пола, што чини 30% од укупног броја запослених у полицији Србије ($\chi^2 = 104,24$; $df = 1$; $p < 0,001$) у периоду од маја до новембра месеца 2019. године и 33 запослена у периоду од јуна до августа месеца 2022. године. Запослени су изабрани методом диспропорционалног стратификованог узорка базиране на одређеним критеријумима које обухватају: професионалне и искуствене карактеристике; стручна и компететна знања запослених у организационим јединицама засноване на примени криминалистичко-обавештајних функција (прикупљање података), изради криминалистичко-обавештајних производа (Стратешка процена и оперативна процена, профил безбедносног проблема и профил безбедносно интересантно

лица/групе), обуке и едукације запослених на радним местима у оквиру организационих јединица надлежних за обављање криминалистичко-обавештајног рада.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати спроведеног теоријског и емпиријског истраживања су подељени у два дела. Први део представљају резултати теоријског истраживања под називом: „Проблеми извршне функције прикупљање података у полицији Републике Србије“. Други, се односи на: „Вредносни ставови запослених у полицији Републике Србије о спровођењу извршне функције прикупљање података“.

Проблеми извршне функције прикупљање података у полицији Републике Србије

Сагледавајући традиционални (реактивни) начин прикупљања података, можемо закључити да се он претежно заснивао на искуственом и интуитивном одређењу предмета обавештајног рада, што се углавном манифестовало кроз неефикасност полиције у оперативном раду. Поред тога, постојале су и могућности кршења људских права што је последица субјективности и предрасуда заснованих на личним ставовима и уверењу полицијских службеника. Последице таквог поступања се манифестују кроз мали број поднетих оперативних извештаја и информација, избегавање одговорности почев од руководиоца до извршилаца, неинформисаност полицијских службеника, што доводи до недоследне примене концепта усмереног прикупљања података. Прикупљање података је претежно било засновано на затвореним изворима (пријатељске и познаничке везе, информатори или сарадници), што се донекле сматра оправданим. Развојем технологија започето је интезивније прикупљање података из отворених извора (Раџић 2023).

У примени полицијско-обавештајног модела у полицији Републике Србије развијена су два приступа за прикупљање података, и то су: 1) опште прикупљање које представља начин прикупљања података од стране полицијских службеника током редовних задатака. Најчешће се спроводи применом криминалистичко-тактичких мера и радњи, као што је осматрање, праћење и др.; 2) усмерено прикупљање се спроводи од стране надлежних организационих јединица које обављају криминалистичко-обавештајни рад и усмерене су на идентификоване стратешке и оперативне приоритете, сходно захтевима управљачких група у полицији (МУП, 2016: 51). Међутим, у пракси полицијских службеника у полицији Републике Србије и даље постоји отпор према раду са оперативним везама и недостатак свести о неопходности прикупљања података. Разлози за таква мишљења су разни, међу којима је неопходно посебно истаћи да полицијски службеник није власник информације и као такву не може је задржати само за себе, већ је мора поделити са организацијом у којој ради. Као последица тога често се јавља евидентирање података у rokovnicima, а најчешће такве податке полицијски службеници задржавају у својим главама. Са друге стране, савесни полицијски службеник о подацима које прикупи преко извора знања, сачињава оперативни извештај или оперативну информацију

у писаној форми на стандардизованим обрасцима. На основу података садржаних у наведеним актима може се успоставити оперативна контрола, отворити оперативни предмет рада, оперативна обрада или спровести оперативна акција која би резултирала подношењем кривичних пријава, откривањем учинилаца кривичних дела и др.

Резултати теоријског истраживања у којем се овај модела наводи као кључан услов за успостављање и примену савремених (проактивних) начина прикупљања података у полицији Републике Србије, односе се на:

1) непрофесионални приступ раду са оперативним везама, као последица „сиве зоне института пријатељско-познаничких веза“, по којој непосредни старешина, или било који други руководилац не познаје идентитет оперативне везе са којом се полицијски службеник састаје. Овако уређен институт оперативне везе задржава лични ниво сарадње који није у складу са принципом да оперативна веза припада организацији, а не појединцу; отежава се контрола квалитета рада са везама и отвара се могућност за непрофесионалан рад и злоупотребе;

2) немотивисаност и неповерење полицијских службеника и непрепознавање значаја таквих података, који често представљају појединачне сегменте у процесу прикупљања података. Претежно настају као последица „злоупотребе информација“ од стране руководиоца и запослених. Такође, одсуство управљања учинком на криминалистичко-обавештајним пословима представља последицу малог броја поднетих оперативних извештаја и информација од стране полицијских службеника опште надлежности;

3) основни извори података све више постају видео надзор, мере тајног надзора комуникација, дрони, чији развој је веома важан с обзиром на могућности које пружају, али овај развој не прати и адекватан развој рада са оперативним везама. Дугогодишња употреба и експлоатација техничких мера довела је до деконспирисања методологије њихове примене и све слабијих резултата. Припадници организованих криминалних група су стекли одређен ниво знања о овим мерама и едуковали се да на професионални начин извршавају кривична дела и прикривају трагове. Овакав приступ раду је полицијским службеницима понекад комфорнији и мање захтеван од обављања полицијских послова на терену и контаката са грађанима и често се криминалистички полицајци „претварају“ у оператере за примену тајног надзора комуникација или аналитичаре који претражују евиденције и сачињавају пресеке и извештаје, уз запостављање класичног рада на терену и прикупљања података;

4) недостатак координације, мотивисања и усмеравања полицијских службеника за рад са оперативним везама са националног нивоа.

5) не постоји централизована електронска евиденција са кодовима за сваку оперативну везу;

6) нема развијеног система непосредне размене података и ангажовања сарадника са другим полицијама (слично институту прикривеног иследника);

7) прикупљање података о појединцима или групама није засновано на јасно дефинисаним критеријумима како би постојала веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима, укључујући прикупљање и задржавање података који се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне везе у базама података.

Вредносни ставови запослених у полицији Републике Србије о спровођењу извршне функције прикупиљање података

Резултати теоријског истраживања које се односе на проблеме функције прикупиљања података који су наведени у теоријским ставовима у полицији Републике Србије, проверени су емпиријски, испитивањем 142 полицијска службеника у организационим јединицама у седишту Дирекције полиције (Управа криминалистичке полиције, Управа полиције, Управа саобраћајне полиције и Управа граничне полиције) – у даљем тексту резултати емпиријског истраживања су приказани под називом: „Студија 2019“¹; два главна координатора у седишту Дирекције полиције, четири главна координатора у организационим јединицама у седишту Дирекције полиције и 27 координатора у подручним полицијским управама - у даљем тексту резултати емпиријског истраживања су приказани под називом: „Студија 2022“². Наведени запослени су одговорили на начин како је то приказано у табелама 1-4.

Табела 1: Одговори запослених у организационим јединицама у седишту Дирекције полиције и подручним полицијским управама на питање: „Да ли сматрате да би успостављање специјализоване менаџерске дисциплине управљање учинком у криминалистичко-обавештајном раду допринело мотивацији полицијских службеника да подносе већи број оперативних извештаја и информација“

| Анкетирани ППУ и ОЈ у седишту ДП | потпуно се слажем | | углавном се слажем | | углавном се не слажем | | уопште се не слажем | | немам мишљење | | Укупно | |
|--|----------------------|-------|-----------------------|-------|--------------------------|-------|------------------------|------|------------------|------|--------|------|
| | п | % | п | % | п | % | п | % | п | % | п | % |
| „Студија 2019“ | 24 | 16,9% | 88 | 62,0% | 17 | 12,0% | 10 | 7,0% | 3 | 2,1% | 142 | 100% |
| „Студија 2022“ | 33 | 100% | | | | | | | | | 33 | 100% |

Анализом одговора запослених на питање наведено у табели 1, од укупног броја запослених у посматраном узорку у оквиру „Студије 2019“, 78,9% је позитивно одговорило са „углавном се слажем“ и „потпуно се слажем“, 19% је негативно одговорило са „уопште се не слажем“ и „углавном се не слажем, и 2,1% је одговорило са „немам мишљење“. У узорку након протока времена у оквиру „Студије 2022“ добијено је 100% позитивних одговора и то „потпуно се слажем“. Може се закључити на основу учесталости одговора у посматраним узорцима у спроведеним студијама да постоји сагласност са ставом да би успостављање специјализоване менаџерске дисциплине управљање учинком у криминалистичко-обавештајном раду допринело мотивацији полицијских службеника да подносе већи број оперативних извештаја, као и да је дошло до значајног повећања сагласности након протока времена.

- 1 Емпиријско истраживање за наведене испитанике је реализовано у периоду од маја до октобра месеца 2019. године за потребе израде докторске дисертације аутора монографије. Више о томе: Рацић (2021). Организационо прилагођавање полиције потребама примене полицијско-обавештајног модела у Републици Србији, докторска дисертација, Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд.
- 2 Емпиријско истраживање је реализовано у периоду од јула до августа месеца 2022. године. Више о томе: Рацић, И. (2023). Монографија: „Полицијско-обавештајни модел у Републици Србији“, Институт за криминалошка и социолошка истраживања, Београд.

Табела 2: Одговори руководиља у организационим јединицама у седишту Дирекције Полиције и подручним полицијским ујравама на питање: „Да ли сматрате да је потребно успоставити централизовану електронску евиденцију са кодовима за сваку оперативну везу, као што је то дефинисано у Европолу“?

| Анкетирани ППУ и ОЈ у седишту ДП | потпуно се слажем | | углавном се слажем | | углавном се не слажем | | уопште се не слажем | | Укупно | |
|--|----------------------|--------|-----------------------|--------|--------------------------|------|------------------------|------|--------|------|
| | n | % | n | % | n | % | n | % | n | % |
| „Студија 2019“ | 53 | 37,3% | 75 | 52,8% | 11 | 7,7% | 3 | 2,1% | 142 | 100% |
| „Студија 2022“ | 17 | 51,51% | 16 | 48,49% | | | | | 33 | 100% |

Анализом одговора запослених на питање наведено у табели 2, од укупног броја запослених у посматраном узорку у „Студији 2019“, 81,2% је позитивно одговорило са „углавном се слажем“ и „потпуно се слажем“, а 9,8% је негативно одговорило са „углавном се не слажем“ и „уопште се не слажем“. У посматраном узорку након протока времена у „Студији 2022“, 100% је одговорило позитивно. Упоредивањем одговора „углавном се слажем“ и „потпуно се слажем“ добијених у оквиру „Студије 2019“ и „Студије 2022“ добијено је да не постоји статистички значајна разлика ($\chi^2_{emp}=1,091$, $df=1$, $p>0,05$). Може се закључити да у посматраном узорку постоји сагласност са ставом да је потребно успоставити централизовану електронску евиденцију са кодовима за сваку оперативну везу, као што је то дефинисано у Европолу, као и да се протоком времена повећао степен сагласности са овим ставом.

Табела 3: Одговори запослених у организационим јединицама у седишту Дирекције Полиције и подручним полицијским ујравама на питање: „Да ли сматрате да је потребно развити нејасредну размену података и размену сарајника са другим полицијама“?

| Анкетирани ППУ и ОЈ у седишту ДП | потпуно се слажем | | углавном се слажем | | углавном се не слажем | | уопште се не слажем | | немам мишљење | | Укупно | |
|--|----------------------|--------|-----------------------|--------|--------------------------|-------|------------------------|------|------------------|------|--------|------|
| | n | % | n | % | n | % | n | % | n | % | n | % |
| „Студија 2019“ | 28 | 19,7% | 91 | 64,1% | 18 | 12,7% | 4 | 2,8% | 1 | 0,7% | 142 | 100% |
| „Студија 2022“ | 17 | 51,51% | 16 | 48,49% | | | | | | | 33 | 100% |

Анализом одговора запослених на питање наведено у табели 3, од укупног броја запослених у посматраном узорку у „Студији 2019“, 83,8% је позитивно одговорило са „углавном се слажем“ и „потпуно се слажем“, 15,5% је негативно одговорило са „углавном се не слажем“ и „уопште се не слажем“, а 0,7% одговорило са „немам мишљење“. У посматраном узорку након протока времена у „Студији 2022“, 100% је позитивно одговорило. Упоредивањем учесталости позитивних одговора, „углавном се слажем“ и „потпуно се слажем“, у посматраним узорцима добијено је да постоји статистички значајна разлика ($\chi^2_{emp}=9,709$, $df=1$, $p<0,05$), односно да је дошло до значајног повећања потпуне сагласности са испитиваним ставом. Може се закључити да у посматраним узорцима постоји сагласност са ставом,

да је потребно развити непосредну размену података и сарадника са другим полицијама, са повећањем степена сагласности са позитивним ставом у „Студији 2022“.

Табела 4: Одговори запослених у организационим јединицама у седишту Дирекције полиције и подручним полицијским ујравама на питање: „Да ли сматрате да је дугогодишња примена и експлоатација техничких мера довела до додеконспирисања, што је директно утицало на мању употребу оперативних веза“?

| Анкетирани ППУ и ОЈ у седишту ДП | потпуно се слажем | | углавном се слажем | | углавном се не слажем | | уопште се не слажем | | Укупно | |
|--|----------------------|--------|-----------------------|--------|--------------------------|------|------------------------|------|--------|------|
| | п | % | п | % | п | % | п | % | п | % |
| „Студија 2019“ | 34 | 23,9% | 92 | 64,8% | 14 | 9,9% | 2 | 1,4% | 142 | 100% |
| „Студија 2022“ | 18 | 54,55% | 15 | 45,45% | | | | | 33 | 100% |

Анализом одговора запослених на питање наведено у табели 4, од укупног броја запослених у посматраном узорку у „Студији 2019“, 88,7% је позитивно одговорило са „углавном се слажем“ и „потпуно се слажем“, а 11,3% негативно одговорило са „углавном се не слажем“ и „уопште се не слажем“, док је у посматраном узорку након протока времена у „Студији 2022“, добијено је 100% позитивних одговора. Анализом позитивних одговора „углавном се слажем“ и „потпуно се слажем“ у посматраним узорцима добијено је да постоји статистички значајна разлика ($\chi^2_{\text{emp}}=9,026$, $df=1$, $p<0,05$). Може се закључити да у посматраним узорцима постоји сагласност са ставом да је дугогодишња примена и експлоатација техничких мера довела до додеконспирисања, што је директно утицало на мању употребу оперативних веза, као и да је значајно повећан степен сагласности са испитиваним ставом протоком времена.

Табела 5: Одговори руководилаца у организационим јединицама у седишту Дирекције полиције и подручним полицијским ујравама на питање: „Оценили квалитет базе података у којима се евиденцирају оперативне везе“?

| Анкетирани ППУ и ОЈ у седишту ДП | у потпуности корисне | | углавном корисне | | углавном неквалитетне | | у потпуности неквалитетне | | немам мишљење | | Укупно | |
|--|-------------------------|------|---------------------|-------|--------------------------|-------|------------------------------|--------|------------------|-------|--------|------|
| | п | % | п | % | п | % | п | % | п | % | п | % |
| „Студија 2019“ | 7 | 4,9% | 79 | 55,6% | 27 | 19,0% | 12 | 8,5% | 17 | 12,0% | 142 | 100% |
| „Студије 2022“ | | | 2 | 6,06% | | | 31 | 93,94% | | | 33 | 100% |

Анализом одговора запослених на питање наведено у табели 5, од укупног броја запослених у посматраном узорку у „Студији 2019“, 60,5% запослених је оценило базе података са „углавном корисне“ и „у потпуности корисне“, а 27,5% као неквалитетне са оценама „углавном неквалитетне“ и „у потпуности неквалитетне“, а 12% изјаснило да „нема мишљење“. У посматраном узорку након протока времена у „Студији 2022“, 6,06% је дало позитивну оцену, а 93,94% су оценили базе података као неквалитетне. У посматраним узорцима постоји статистички значајна разлика

између учесталости позитивних и негативних оцена ($\chi^2_{emp} = 41,647$, $df=1$, $p < 0,01$). Може се закључити да је потребно спроводити даље активности на унапређењу квалитета база података у којима се евидентирају оперативне везе у криминалистичко-обавештајном раду у полицији Републике Србије.

ДИСКУСИЈА

Резултатима спроведеног теоријског и емпиријског истраживања применом извршне функције прикупљања података, можемо закључити да тренутно постоји велики број недостатака у овој области. Недостаци су присутни у правној регулативи, организационој структури, методологији рада и у областима људских и материјалних ресурса. Неопходно је јасно дефинисање значаја, места и улоге ове области у систему полиције Републике Србије, затим циљева који се желе постићи, временског рока за његово спровођење, као и конкретних корака, активности које је потребно предузети да би функција прикупљања података, значајно допринела унапређењу рада полиције у Републици Србији.

Мере за унапређење извршне функције прикупљања података се односе на:

1. дефинисање значаја, места, улоге и очекивања од рада са оперативним везама у систему полиције Републике Србије. Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на развој проактивног приступа усмеравањем на стварање квалитетне мреже оперативних веза у складу са дефинисаним приоритетима, циљевима и актуелним безбедносним проблемима са фокусом на области организованог и тешког криминалитета, према организованим криминалним групама и безбедносно интересантним појединцима;

2. побољшање безбедности, заштите и протока података и информација изградом централизоване базе података, у којој се након верификације непосредног старешине, у извештају бришу подаци о поносиоцу. Такође је неопходно адекватно вредновати резултате рада свих полицијских службеника у области прикупљања података кроз оцену рада, увећање коефицијента плате и каријерно напредовање. Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на већи број поднетих оперативних извештаја, кривичних и прекршајних пријава, откривених учинилаца и расветљених кривичних дела и прекршаја;

3. успостављање адекватног односа и комбиновану примену савремених техничких средстава и рада са оперативним везама уз поштовање принципа вредност за новац. Статистички подаци Европола указују да је рад са оперативним везама око седам пута јефтинији од примене техничких средстава (European Police Office, 2013). Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на већи број поднетих оперативних извештаја, кривичних и прекршајних пријава, откривених учинилаца и расветљених кривичних дела и прекршаја;

4. унапређење координације рада са оперативним везама, тако што ће се *Обавезном инструкцијом* предвидети институт националног координатора за рад са оперативним везама на националном нивоу са функцијом координације на регионални и локални ниво. Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на ефикаснији и ефективнији рад са оперативним везама;

5. успостављање централизоване електронске евиденције са кодовима за сваку оперативну везу. Мере које је потребно предузети односе се на успостављање наведене централизоване електронске евиденције. Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на ефикаснији и ефективнији увид у регистроване оперативне везе;

6. успостављање система непосредне размене података и ангажовања сарадника са другим полицијима (слично институту прикривеног иследника). Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на ефикаснију и ефективнију размену података и усмереност заједничког рада на идентификовање и откривање организованих криминалних група;

7. усмеравање полицијских службеника од стране руководиоца да прикупљају податке који су претежно базирани на квалитету. Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на ефикасније и ефективније подношење кривичних и прекршајних пријава, откривених учинилаца и расветљених кривичних дела и прекршаја;

8. дефинисање јасних критеријума како би постојала веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима, укључујући прикупљање и задржавање података који се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне везе у базама података. Ефекти таквог организационог прилагођавања утицали би на селектирање и квалитетнију обраду прикупљених података;

9. унапређење правног оквира изменом Обавезне инструкције о криминалистичко-оперативном раду полиције у погледу дефинисања криминалистичко-обавештајног процеса, чије веома значајно место заузима област прикупљања података, дефинисања врста оперативних веза, принципа у раду, методологије рада, евидентирања и заштите оперативних веза, и производа рада са везама.

ЗАКЉУЧАК

Предмет теоријско-емпиријског истраживања чији су резултати презентовани у раду односио се на извршну функцију прикупљања података. Резултатима теоријског истраживања појма прикупљања података, утврђено је следеће: 1) прикупљање података дефинише се на различите начине под којима се суштински подразумева скуп сирових података које ће аналитичари користити за припрему криминалистичко-обавештајних информација; 2) традиционални оперативни рад карактерише искључива примена затворених извора што представља слабост у криминалистичко-обавештајном раду уз уверење да представља валидан начин прикупљања података заснован на њиховом квалитету и квантитету; 3) криминалистичко-обавештајни рад почетком XXI века обухвата примену отворених извора података која је значајну улогу добила развојем технике и телекомуникације; 4) врсте извора података деле на: отворене (јавне) и интерне (затворене или класификоване) податке, укључујући и податке који су прикупљени путем оперативних веза.

На основу спроведеног теоријско-емпиријског истраживања може се закључити да се извршна функција прикупљања података у полицији Републике Србије може унапредити, што захтева следеће (функционалне) промене: 1) да је квалитет

база података у којима се евидентирају оперативне везе у криминалистичко-обавештајном раду у полицији Републике Србије делимично квалитетан, што је емпијски потврђено са 60,4% испитаника који су изнели позитиван став. Потребно је успоставити централизовану електронску евиденцију са кодовима за сваку оперативну везу, као што је то дефинисано у Европолу; 2) потребно израдити јединствену, централизовану базу података, заштићену апликацију којом би се сваком полицијском службенику на најједноставнији начин обављао унос, претрага и размена података и информација. На тај начин би се унапредио процес управљања информацијама (с обзиром на то да је веома важно да информације правремено, најбржим путем буду достављене кориснику); 3) да прикупљање података о појединцима или групама буде засновано на јасно дефинисаним критеријумима како би постојала веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима. Такође је потребно израдити процедуре у вези са прикупљањем и задржавањем података који се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне везе у базама података; 4) неопходно успоставити специјализовану менаџерску дисциплину управљање учинком у криминалистичко-обавештајном раду што би за ефекат имало подизање мотивације полицијских службеника да подносе већи број оперативних извештаја и информација.

Сагласно описаним резултатима истраживања, може се сумарно закључити да се функционисање полицијске организације у Републици Србији може унапредити, што подразумева одговарајуће (функционалне и организационе) промене у њеним извршним функцијама, укључујући посебно промене у обављању криминалистичко-обавештајног рада, односно у прикупљању података којима се може допринети квалитетнијој изради и употреби криминалистичко-обавештајних информација.

ЛИТЕРАТУРА

- Carter 2011: Carter, J.G. *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence – Led Policing* (Dissertation), Michigan State University.
- Thibault, Lynch, McBride 2007: Thibault, E.A., Lynch, L.M., McBride, R.B. *Proactive police management (7th ed.)*, Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Sands 2005: Sands A. „Integrating Open Sources into Transnational Threat Assessments“, in: Jenifer E. Sims and Burton Gerber, *Transforming U.S. Intelligence*, Washington Georgetown University Press, pp. 64.
- Шебек 2014: Владимир Шебек. Докторска дисертација: „Криминалистичко – обавештајни модели организације полиције у контроли криминалитета“, Крагујевац.
- ICD, 2006: Intelligence Community Directive, Number 301, National Open Source Enterprise, Section F (3).
- Раџић 2023: Илија Раџић. Монографија: „Полицијско-обавештајни модел у Републици Србији“, Институт за криминологију и социологију истраживања, Београд.
- Женевски центар за сигурност, развој и владавину права (DCAF) 2014: Женевски центар за сигурност, развој и владавину права (DCAF). Приручник: „Криминалистичко – обавештајни послови“, Лубљана, стр. 32.
- Ђурђевић, Радовић 2020: Зоран Ђурђевић, Ненад Радовић. Криминалистика оператива, Криминалистичко – полицијски универзитет, Београд.
- МУП Р. Србије 2016. Министарство унутрашњих послова Републике Србије. Приручник: „Полицијско – обавештајни модел“, Београд, стр. 51.
- EU 2013. Serious and Organised Crime Threat Assessment, European Police Office.

Ilija M. RACIĆ
Siniša R. DOSTIĆ

DATA COLLECTION AS AN EXECUTIVE FUNCTION IN LAW ENFORCEMENT
INTELLIGENCE OPERATIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

SUMMARY

The goal of this research is to identify, scientifically describe, classify and partly explain the weaknesses of data collection as an executive function in law enforcement intelligence operations in the Republic of Serbia using methods of scientific research. The conducted theoretical research identified problems of a functional nature using the executive function of data collection, which can be classified as following problems: 1) theoretical differences in the conceptual determination of data and criminal-intelligence, 2) traditional (reactive) data collection in relation to modern proactive methods, 3) coordination and motivation of police officers, 4) decentralization of the database. Executive functions in criminal-intelligence operations are performed through the criminal-intelligence process, which represents an evidentiary tool for analyzing the actions pertaining to all forms of crime, misdemeanors and other security-related acts, and enables decision-making process based on the collection, processing and analysis of data, as well as undertaking preventive measures. The general purpose of criminal-intelligence operation is to collect data on individuals or organized criminal groups that are involved in criminal activities, in order to gain insight into their functioning. The research was carried out as a theoretical-empirical one, using combination of both theoretical and empirical methods of research (attitudes and opinions of police officers in the police of the Republic of Serbia), that is: general scientific, logical and empirical methods. In this research, the theoretically-empirically confirmed position is that the functioning of the police organization in the Republic of Serbia can be improved, which implies appropriate (functional) changes in its executive functions, including especially changes in the performance of criminal-intelligence operations, i.e. in the collection of data that could contribute to better development and use of criminal-intelligence outcomes (strategic assessment of public security, operational assessments of public security, profile of a security related problem, profile of a person/group of security interest and other analytical products), which would have impact on the more efficient, effective and economical performance of police work and tasks. The scientific justification of the research derives from its expected results, which can: 1) contribute to the deepening and expansion of scientifically verified knowledge in the field of criminalistics, security and organizational scientific disciplines, 2) indicate the directions, areas and topics of future scientific research and 3) enrich the methodological practice of scientific research on the organization and proactive functioning of the police in contemporary conditions.

Keywords: data collection, criminal-intelligence, executive functions, criminal-intelligence operations, criminal-intelligence outcomes.